

VICTOR HUGO

BÍDNÍCI

PŘEVYPRÁVEL VÁCLAV DUŠEK

FRAGMENT

BÍDNÍCI

také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.fragment.cz

Doporučujeme další e-knihy:

Alexandre Dumas – Hrabě Monte Christo

Alexandre Dumas – Tři mušketýři

Karel Čapek – Krakatit

Karel Čapek – Válka s Mloky

Jan Neruda – Fejetony

Victor Hugo

Převyprávěl Václav Dušek

Bídníci – e-kniha

Copyright © Fragment, 2012

Všechna práva vyhrazena.

Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

BÍDNÍCI

VICTOR HUGO

BÍDNÍCI

PŘEVYPRÁVĚL VÁCLAV DUŠEK

V roce 1815 byl dignským biskupem Karel František Lidumil Myriel. Kolovaly o něm pověsti, které si lidé z nedostatku jiné činnosti vymýšleli. Myriel, syn soudního rady v Aix, patřil k úřednické šlechtě. Oženil se ve dvaceti. Tehdy byl urostlý, elegantní a přívětivý. Když se během revoluce konaly štvance na úředníky, prchl do Itálie. Manželka mu tam zemřela na plicní chorobu a děti neměli.

Z Itálie se vrátil domů jako kněz. Usadil se na faře v Brignolles. Setkal se náhodně s Napoleonem a ani netušil, že „uzurpátor“ zaujal natolik, že ho doporučil kardinálovi na funkci biskupa v Digne.

Po devíti letech služby lidé na povídačky, drby, úsměšky a vtipy o Myrielovi zapomněli. Neodvážili se připomínat smyšlenky o rodině vzácného sluhy Božího. Domácnost mu vedla sestra Jana, stará panna, a té podléhala služebná paní Magloirová. Léta dělala farskou kuchařku a nyní získala druhý titul, stala se komornou sestry pana biskupa.

Slečna Jana v mládí krásu nepobrala, až ve stáří se stala krásnou, neboť duchovní zralost mírného a důstojného člověka změnil. Paní Magloirová trpěla záduchou a jako kuchařka tělnatostí. Stařenky se o biskupa staraly svědomitě, lidé zase čekali netrpělivě na biskupovy skutky.

Biskupovo sídlo vypadalo vznešeně. Komnaty, salony, dvůr s arkádami ve starém florentském stylu napovídaly o vybraném vkusu monsignora Pugeta, doktora teologie na pařížské univerzitě, jeden salon zdobily portréty církevních hodnostářů, zhotovené při příležitosti setkání v červenci 1714. Biskupský palác sousedil se špitálem.

Špitál byl úzký dům s jediným poschodím a skromnou zahrádkou. Po nástupu do úřadu Myriel špitál navštívil a dozvěděl se, že v stísněných podmínkách zde žije šestadvacet pacientů. Toho dne se stal biskup skutečně svatým mužem. Přestěhoval své sídlo do špitálu a osazenstvo špitálu umístil do rozlehlého biskupského paláce.

Myriel zůstal chudý, protože rodinu ožebračila revoluce. Sestra Jana dostávala pět set franků doživotní renty, které na faře stačily stěží na osobní vydání. Biskupská odměna od státu činila patnáct tisíc franků a Myriel jednou provždy určil, jak se tato částka bude užívat. Vydání na domácnost, psané vlastní Myrielovou rukou, zahrnovalo finanční dary studentskému konviktu, misijní kongregaci, příspěvky, dary, přídavky, vyučování chudých dívek a až na konci se krčilo Myrielovo osobní vydání: 1 000 franků.

Sestra Jana se finančnímu uspořádání bez výhrad podrobila. Milovala bratra a obdivovala jeho skromnost. Hospodyně Magloirová krapet reptala, vždyť museli vyjít s patnácti sty franky (započítáno pět set franků Janiny renty), zatímco v jiných církevních institucích se žilo nad poměry! Kdo kdy viděl chudého biskupa?!

Po třech měsících biskup seznal, že tře bídu s nouzí. Rádi ho navštěvovali faráři z okolí a obě pečovatelky se musely ohánět, aby uhostily neukojené sluhy Boží.

Tehdy Magloirová připomněla, že si Myriel nevyžádal důchod na vydání za kočár a vjížděky po diecézi. Zaslal tedy žádost nejvyšší radě a ta odsouhlasila tři tisíce franků na vydání za kočár, poštovní výlohy a úřední cesty. Místní šosáci se mohli vztekem rozskočit, nemeškali a hned napsali „důvěrný“ lístek radním, ve kterém mimo jiné stálo: ... *vydání na kočár, na úřední cesty, hrál si na apoštola a vida ho, vykuka kněžourského, už pumpuje naši kasu! Věci ve městě se nepohnou kupředu, dokud se pan hrabě nezabaví všech jezuitů naráz! Pryč s papežem!*

Myriel vzápětí předložil sestře následující rozpočet: za hovězí polévku nemocným v nemocnici – 1 500 franků, péče o matky v Aix – 250 franků, péče o matky v Draguignanu – 250 franků, pro nalezence – 500 franků, sirotkům – 500 franků. Úhrnem 3 000 franků.

Na dveře klepali potřební i ti, kterým zbývalo, ale chyběla jim jakási neodolatelná cetka. Dole je více bídy než bratrství nahoře! A tak od lidí dostal přízvisko, které si jiní biskupové dávali sami, říkali mu Lidumil.

Dignská diecéze patřila k náročným: málo rovin, samé hory, téměř žádné cesty. Do diecéze patřilo dvaatřicet far, jednačtyřicet vikářství a dvě stě šestaosmdesát filiálních kostelů.

Jeho stařenky biskupa doprovázely; byla-li cesta příliš náročná, jel sám.

Jednou přijel biskup Lidumil do starodávného biskupského města Senezu na mezku, protože tobolek mu vyschla. Starosta sledoval sluhu nebeského s pohoršením a pár občanů se smálo. Myriel starostovi pravil: „Chápu, že vás pohoršuje mezek a máte mě za pyšného, za toho, kdo napodobuje Krista Pána našeho, jenže cestuji na oslu z nutnosti, a ne z ješitnosti.“

Kam biskup Myriel přijel, slyšeli farníci svatá a povzbuzující slova. Nekázal, nekáral, jen domlouval. Kde bývali tvrdí k nuzným, říkal: „Pohleďte na lidi z Briançonu, ti udělili výsadu chudým, vdovám a sirotkům, že si mohou dát posekat louky o tři dny dříve než ostatní, a mají-li domy na spadnutí, znovu jim je zadarmo postaví.“ Ve vesnicích, kde se sedláci pachtili za mamonem, říkával: „Pohleďte na Embunské, onemocní-li otec rodiny a má-li v době žní syny na vojně a dcery v městě ve službě, upozorní farář ostatní na tuto skutečnost a lidé sklízíjí pole chudásovi a úrodu mu donesou na sýpku.“ Rodinám rozkmtřeným pro peníze a dědictví domlouval: „Horalové z Devoluy dodržují tradici. Když zemře otec, synové odejdou a nechají veškeré jmění sestrám, aby se mohly snadněji vdát.“ Nedostávalo-li se mu příkladů, vymýšlel podobenství, aby lidem otevřel zatvrzelá srdce.

Hovořil přátelivě a vesele. Hospodyně ho ráda oslovovala Vaše Výsosti. Jednou nemohl vyhledat jakousi knihu, protože byla v hořejší přihrádce a on tam pro svou malou výšku nemohl dosáhnout. Řekl: „Paní Magloirová, přineste mi židli. Moje Výsost nesahá ani k prknu druhé police.“ Žertoval jemně. Kdysi v kostele mladý farář vyzval bohaté k darům a almužnám potřebným, prý se vyhnou pecku. A jakýsi lichvář Géborand, který vydělal miliony na výrobě hrubého sukna a čapek, mrzký bohatec, který nikdy nikoho neobdaroval, začal neděli co neděli starým babkám žebrajícím v portálu dávat měďák. A biskup pravil sestře se smíchem: „Podívej, pan Géborand si kupuje ráj za čtyřáček.“ Šlo-li o dobročinnost, nedal se zastrašit odmítnutím. V jistém měšťanském salonu narazil na starého, lakomého markýze, který dokázal být horlivým monarchistou i divokým volnomyšlenkářem.

I takové zrůdy existují. Dvojokost bez morálky! Biskup k němu došel, vzal ho jemně za ruku a řekl vládně: „Pane markýzi, měl byste mi něco dát.“ Markýz odvětil, že má své chudé, a Myriel mu řekl: „Tedy mi je přenechte.“

Jako Provensálec se spřátelil se všemi nářečnými jihu, mluvil tak, jak lidem zobák narostl, a tím se jim velmi přiblížil. Cítili, že jejich biskup se nad ně nepovyšuje. K panstvu se choval stejně jako k lidu. Pamatovali si jeho slova: Být svatý je výjimka, být spravedlivý je pravidlo. Můžete bloudit, chybovat, hřešit, jen buďte spravedliví. Pokud možno co nejméně hříchů, drazí. Žádný hřích je andělský sen.

Byl shovívavý k ženám a chudým, na nichž spočívá tíha společnosti. Tvrdil, že chyby žen, dětí, služebnictva, slabých, nuzných a nevědomých jsou chybami manželů, otců, učitelů, mocných, boháčů a učenců. Posuzoval věci osobitě, řídil se evangeliem.

Jednou se v salonu při debatě dozvěděl, že se jakýsi ubožák, dohnán bídou, dopustil padělání peněz z lásky k dítěti a ženě. Za tento skutek se vyměřoval trest smrti. Ženu chytili v okamžiku, kdy předložila v obchodě první falešnou bankovku. Jenom ona mohla vypovídat proti muži, ale mlčela. A tu prokurátor využil úskoku a lži. Řekl jí, že její manžel má prý milenkou a podvádí ji... A tehdy žena promluvila. Společnost vyzdvihovala prokurátorovu šikovnost, jen Myriel řekl: „Ženu a muže bude soudit porota... Kde budou soudit královského prokurátora?!“

Biskup Lidumil navštěvoval odsouzence ve věznicích, těžce nemocné ve špitálu i doma, laskavý utěšitel, obhájce opuštěných, udržoval písemné styky s církevními hodnostáři, politiky, šlechtici, zbohatlíky veden jedinou snahou, vymocit v krutém světě zbídačelých kousky citu a porozumění. Nikdo se nerodí špatný!

Dny ubíhaly v práci duchovní a na zahrádce. Hodně četl. Na kvartovém formátu jedné knihy učinil poznámku: *Knihy Kazatel Tě nazývá Všemocným, Knihy makabejské Tě jmenují Stvořitelem, epistola k Efezským Ti říká Svoboda, Baruch Tě nazývá Nekonečností, Žalmy Tě jmenují Moudrostí a Pravdou, Jan Tě oslovuje: Světlo, Knihy královské Ti říkají Pán, Exodus Tě nazývá Prozřetelností, Třetí kniha Mojžišova, Leviticus, Svatosti, Ezdráš Spravedlnosti, tvorstvo Tě jmenuje Bohem, člověk Otcem; ale Šalamoun Ti říká Smilování, a to je nejkrásnější ze všech Tvých jmen.*

Do jiné knihy si poznamenal: *Nejsem lékař? Mám rovněž své pacienty. Lékaři je nazývají nemocnými, já těm svým říkám nešťastníci.* Na jiném místě připsal: *Neptejte se po jménu toho, kdo vás prosí o přístřeší. Neboť střechu nad hlavou potřebuje především ten, jemuž je vlastní jméno na překážku.*

Velebníček odkudsi z Couloubroux nebo z Pompierry se nejspíše na popud paní Magloirové biskupa zeptal, zda je rozumné nechávat po celou noc otevřené dveře a riskovat neštěstí v době zlodějů a vrahů. Biskup okamžitě odvětil: „Kdo vchází do mého příbytku, ví, že je i příbytkem jeho. Tak tomu chce Pán!“

A nelze vynechat událost, která nejlépe ukáže dignského biskupa ve světle křesťánské lásky. Po rozprašení tlupy Kašpara Běse, řádící v Ollioulském průsmyku, uprchl Kravata, jeden z velitelů, se zbylými bandity a nejdříve se skrýval v okolí Nizy, v Piemontsku a pak kolem Barcelonnette... Spatřili ho také v Jauziers a u Tuiles. V embrunské katedrále vyloupil v noci sakristii. Četnictvo se vydalo po jeho stopě, ale marně. Unikl a několikrát se postavil na ozbrojený odpor. Patřil k odvážným bídníkům.

Stavota Chastelaru přemlouval biskupa, aby se vyhnul cestě. Kravata má pod kontrolou hory až po Arche, nepomohl by ani ozbrojený doprovod čtyř četníků.

„Chápu vás, pojedu raději bez doprovodu.“

„Monsignore, to nemyslíte vážně, to nemůžete udělat...“

„V horách je skromná vesnička, tři léta jsem tam nebyl. Žijí tam poctiví pastýři, pasou kozy bohatých, sami mají ze sta koz jednu vlastní. Co by si pomysleli o biskupovi, který má strach? Co by řekli, kdybych nepřišel? Pastýř Boží a nechá nás planět!“

„Ale co lupiči, co Kravata?!“

„Mohu je potkat. A cožpak nepotřebují i oni svatá slova?“

„Vaše Milosti, okradou vás...“

„Nic nemám.“

„Zabijou vás.“

„Starého kněze, který se modlí? Co by z toho měli?“

„Nechoďte, ve jménu Božím! Jde vám o život!“

„Nejsem zde, abych dbal o svůj život, ale o své ovečky.“

Sestru a paní Magloirovou s sebou nevzal. Odjel, byl pryč čtrnáct dnů. Kázal v horách pastevcům, sloužil mše, vyučoval a nabádal k mravnému životu. Pak se rozhodl, že před odjezdem bude sloužit slavnou zpívanou mši Te Deum. Jenže v sakristii našel pouze ošuntělé damaškové ornáty zdobené prýmky z kočičího zlata. Biskup Lidumil se nevzdal, ať farář ohlásí Te Deum z kazatelny a ono to nějak dopadne.

Navečer přivezli neznámí jezdci bednu a složili ji v sakristii. Sotva bednu položili na podlahu, uháněli na koních do skalisek za vesnicí. Co bylo v bedně? Biskupský plášť, mitra posázená diamanty, arcibiskupský kříž, berla a mešní roucha ukradené před měsícem z chrámového pokladu Matky Boží v Embrunu. A v bedně přiložený lístek: *Kravata monsignoru Lidumilovi*.

„Kdo se spokojí s farářskou komží, tomu pošle Bůh arcibiskupský plášť.“

„Monsignore, Bůh, nebo ďábel?“

„Bůh!“

Mše se odbývala podle biskupova plánu. Pozdvihoval Pánu a zdálo se mu, že vidí u kos-
telních dveří postávat cizince... Který z nich byl asi Kravata? Křížovali se, zpívali, pokleka-
li... Hříšní hříšníci přišli pro odpuštění do příbytku Páně.

Filozofování při skleničce vína se Myriel nevyhýbal. Občas navštívil společnost neznabo-
hů, rád je pozoroval, poslouchal. Nadutost a pýcha nevědomých je provázela na každém kro-
ku, ke všemu se domnívali, že moudrost je navštívila v celé své šíři. Nebyl vztahovačný, takže
s klidem naslouchal senátorovi, který se pošetile domníval, že spolkl veškerou moudrost svě-
ta, a to jen proto, že zhltal desítky učených knih. Rád se vysmíval nekonečnému a věčnému.
V knihovně mu ležely knihy skvělé i průměrné. Nenáviděl Diderota, říkával, že je to ideolog,
buřič, větší pobožňůstkář než Voltaire! On, senátor, není zblázněn do Ježíše, odříkání, sebe-
obětování. Odříkat se! Proč? Obětovat se? Pro koho? Rád bych viděl, kdo si na mně po smrti
co vezme, pane biskupe. Lidská nesmrtnost je lichá zvědavost. Kdo nemá nic, má pámbička!

Biskup senátorovi zatleskal.

„Zázračná věcicka, tenhle materialismus. Kdo ho zná, ten se nenapálí. Nenechá se pito-
mě vyštvať z rodné země jako Kato, ani ukamenovat jako svatý Štěpán, ani zaživa upálit

jako Jana z Arku. Jak je to příjemné, následovat učení nicoty a prázdnoty ducha! Vy, velcí páni, máte vlastní filozofii určenou jen pro vás, výlučnou, přístupnou jen bohatým, filozofii vhodnou k politickým omáčkám.“

Na venkově blízko Digne žil samotář. Bývalý člen konventu, jmenoval se G. Lidé o muži mluvili s odporem. Pro smrt krále nehlasoval, přesto si s ostatními říkal *občane* a jeho minulost byla strašná! Neznaboh, jako celá ta prokletá banda! Lidumil se párkrát chystal muže navštívit, i když sestra Jana nesouhlasila a paní Magloirová ji podporovala. Už se nejméně čtyřikrát chystal na návštěvu konventisty. Vždyť pastýř se nemůže lekat prašiviny, kterou chytila jeho ovečka.

Jednoho dne se rozneslo po městě, že pasáček posluhující panu G. v jeho pelechu přišel pro lékaře. Starý zločinec umírá, ochrnl a nedožije rána.

Lidé mu smrt přáli. Smrt není zlá, nepřišla-li pro tebe, hlupáku!

Biskup neváhal a přes odpor sestry a kuchařky se vydal k chudíčké chatrči obrostlé révou. Před dveřmi v lenošce seděl bělovlasý muž a mžoural do slunka. Chlapec, který u muže stál, mu nabízel misku mléka, ale stařec pití odmítl.

„První návštěva od doby, co zde bydlím. Kdo jste, pane?“

„Lidumil Myriel.“

„Vaše jméno jsem slyšel... Dali vám ho lidé... V tom případě jste i mým biskupem?“

Člen konventu napřáhl ruku, biskup ji nepřijal.

„Nevypadáte jako nemocný člověk, zpráva je zřejmě mylná.“

„Zemřu za tři hodiny. Víím, jak přichází poslední hodinka.“ Obrátil se k pasáčkovi. „Jdi si lehnout, v noci jsi nespál.“

Počkal, až chlapec zajde do domku.

„Umřu, zatímco bude spát.“

Biskup pozoroval odpůrce monarchie s lehkou zvědavostí. Revoluce posbírala hodně lidí, kteří se hodili pro velkou dobu. Poznal, že stařec prošel tvrdou školou života. Umíral ze svobodné vůle, nehroutil se ani nežadonil...

Myriel se posadil na kámen a pustil se do kázání:

„Přijměte blahopřání, že jste nehlasoval pro smrt krále.“

„Nu, šlo o Ludvíka XVI. a řekl jsem si: Nemám právo zabít člověka, přesto cítím povinnost vyplenit zlo! Hlasem pro republiku jsem hlasoval pro smrt tyrana, pro konec prostituce a otroctví mužů, konec tmy dětí, pro bratrství, svornost, svítání!“

„Bořili jste. Bořit je možná užitečné, avšak nevěřím nikomu, kdo boží z hněvu.“

„Ať si mluví tmáři, co chtějí, francouzská revoluce je nejvýznamnější čin od příchodu Krista. Revoluce odhalila nedostatky v lidské společnosti. Francouzská revoluce je triumf lidskosti.“

„Opravdu? A co třiadvadesátý rok?“

„Čekal jsem ta slova. Patnáct let se srážely mraky a za tolik let zahřmělo. Vyčítáte blesku, že zapaluje?“

„Soudce mluví jménem spravedlnosti, kněz mluví ve jménu milosrdenství, které je vyšší spravedlností. Co Ludvík XVII.?“

„Oplakávejte v něm nevinné dítě? To pláču s vámi... Nebo dítě královské? To bych si rozmyslel. Cartouchův bratr, nevinné dítě, jehož zločinem bylo, že byl Cartouchovým bra-

trem... To dítě viselo na náměstí de Grève přivázáno pod pažemi tak dlouho, až z toho mělo smrt. Cartouche byl náčelník zlodějí, ale dítě?! Nevinné, stejně jako vnuk Ludvíka XV. umučený ve věži du Temple!“

„Pane, ta jména vedle sebe mi nedělají dobře...“

„Důstojný otče, nenesíte pravdy bez obalu? Kristus ji miloval. Vzal metlu a vypráskal chrám... Byl to drsný a spravedlivý mluvčí pravdy. Zvolal: ‚Nechte maličkých přijít ke mně!‘ Nerozeznával mezi malými dětmi. Neostýchal by se seznámit syna Barnabášova se synem Herodovým. Nevinnost má vlastní korunu! Nevinnost sama o sobě je vznešenost, stejně velebná v hadrech jako v hávu s liliemi.“

„Rozumím, toto je pravda.“

„Dohodněme se, monsignore. Oplakáváme všechny mučedníky, všechny děti? Budu s vámi plakat nad královskými dětmi, budete-li se mnou plakat nad dětmi z lidu.“

„Pokrok má věřit v Boha. Dobro nemůže mít bezbožného sluhu. Nevěrec je špatný vůdce národa. Tato hodina je hodinou Boží. Bylo by škoda marného setkání.“

Konventista otevřel oči, chmurný pohled zavadil o oblohu, potom spocínul na biskupovi.

„Patřil jsem k mocným tohoto státu v době, kdy sklepy státního pokladu málem rozvalily zdi a zlato a stříbro vyteklo na ulici, ale denně jsem obědval za dvaadvacet měďáků, pomáhal utiskovaným a trpícím. Ano, rozerval jsem oltářní příkrývky, ovšem jen proto, abych ovázal rány vlasti. Brával jsem v ochranu vlastní odpůrce, vás, pánové. Podle svých sil jsem plnil povinnost a konal dobro. Byl jsem vyhnán, očerňován, stíhán, vypovězen. Mnozí si osobují právo mnou opovrhovat. Pro nevědomý dav jsem zatracenec. Přijímám samotu, do které mě zahrnala nenávisť, ale sám nenávisť k nikomu necítím. Je mi šestaosmdesát a umírám. Co ode mě chcete?“

„Požehnat vám,“ řekl biskup.

Nazíttí se zvědavci snažili dopátrat jakékoli maličkosti o zločinci. Návštěva biskupa u revolucionáře a kata šlechty vzbudila nebývalý ohlas ve společnostech vševědoucích chytřáků. K čemu tam biskup lezl, co chtěl objevit?! Revolucionář je odpadlík! Určitě katana na víru neobrátil!

Urozená vdova, z rodu drzých, hloupých ženských, v salonu vybuchla:

„Monsignore, lidé se ptají, kdy si Vaše Milost nasadí červenou čapku.“

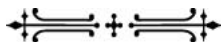
„Červeň je vznešená barva, dámo,“ odpověděl jí biskup. „Naštěstí ti, co ji nenávidí na čapce, se jí klanějí na klobouku.“

Myriel bohatým vadil, on, chudý biskup s vůní venkova. Nebral si servítky ani u kolegů. Znáмым se stal jeho výstup u nejmenovaného církevního hodnostáře, kde při prohlídce jeho rezidence „obdivně“ vzdychal: „Nádherně zdobené hodiny, krásné koberce, svícny, obrazy, vykládané stolky a skříně, porcelán, broušené sklenice – nechtěl bych mít ty zbytečnosti doma, příteli, zdálo by se mi, že na mne volají: ‚Myriele, existují lidé trpící hladem, zimou, jsou chudí jako kostelní myši!‘“

Biskup zastával tento názor: že služebník Boží má být chudý, prostý, blízko potřebným a nemá se vyvyšovat majetkem nad ostatní, cpát se husami plněnými kaštany, ládovat se drahými rybami, víny z dovozu, dopřávat si laskomin a přehlížet chudé stoly farníků. Kněz nemá být bohatý a biskup rovněž tak. Lekal lidičky a „falešné“ kněze upřímnou zpovědí. Nadrobil si i v roce, kdy se z Elby vrátil císař. Odmítl ho pozdravit a nenařídil, aby se v die-

cézi za jeho stodenní vlády konaly veřejné modlitby. Kdo posílá lidi na smrt, nezasluhuje uznání! Později se zastal i starého vysloužilce, který se vysmíval králi. Nebezpečná řeč v časech msty. Myriel sloužil jen Pánu a staral se o všechny svoje ovečky stejně. Jednou si na něho stěžovali anonymové, že poskytl poslední pomazání nevhodnému člověku. Řekl krátce na svou obranu: „Vykonávám povinnost všude a pro všechny stejně a budu tak konat do skonání!“ Nestál o úspěch, nesnášel povýšence, vysmíval se biskupům, kteří se obklopovali mladými knězi, aby je mohli poučovat, nestál o hodnost arcibiskupa ani kardinála, nesnil o spalování lístku při volbě papeže v Sixtinské kapli. Věděl, že žije v temné společnosti, kde se úspěch stal modlou. Světec žijící ve stálém odříkání je nebezpečný protivník. Snadno vás nakazí nevyčlelitelnou chudobou, ztuhnutím páteře, která se ráda ohne pro snazší postup. Pryč s prašivou ctností! Měj úspěch, stoupej ke hvězdám, neboj se protekce, korupce, peněz, majetku, slávy, lži, podvodu! Neber ohledy na druhé a nepřipomínej Kristovu skromnost. Skromnost se nenosí, je přežitkem, zbytečností! Zástupy Narcisů si tleskají v přesvědčení o svojí jedinečnosti. Pomatení lidé uznávají za hodna obdivu zloděje s posvěcením mocných, kejklíře, nevzdělané apatykáře, vychytralé rozumbrady, rozmařilé lišáky a nemorální darebáky. Křič a volej: „Hle, podívejte se, lidé, koho máte ve svém středu! Kuběny dostávají tituly, nájemní vrazi zámky, nedovzdělanci tituly, komediantská cháska politické prebendy!“ Ubozí lidé zaměňují hvězdičky naťapané kachními nožkami v blátě za hvězdy nebeské báně.

Samota není pro každého, Myriel si nestěžoval, on v samotě sloužil druhým. A lidmi byl opravdu milován, stal se jedním z nich, patřil do rodin jako otec, poradil, pomohl a neměl nataženou ruku, nekupil majetek ani moudrost. Služba Pánu vyžaduje jediné: pracovitost! Existují lidé, kteří dobývají zlato, on dobýval milosrdenství.

Počátkem října roku 1815 přišel do Digne muž v ošoupaných kalhotách s rancem na zádech a sukovicí v ruce, hlavu nepěkně ostříhanou. Na zádech nesl vojenský batoh. Musel mít za sebou těžkou cestu, protože jeho bosé nohy byly v botách sedřené. Napil se hltavě z kašny na náměstí. Jeho oči těkaly po domech, až našel, co hledal, hospodu U Kříže, nejlepší ve městě s vyhlášeným hostinským Labarrem, bratrem Labarra z Grenoblu, majitele hospody U Tří delfínů.

Tučné selátko s koroptvemi a tetřevy se točilo na rožni nad ohněm; v peci se pekli kapři z Lauzetského a pstruzi z Allozského jezera. Vůně se linula před hostinec a mlsní formani se těšili na teplé jídlo po hodinách a dnech strávených na cestách. Labarre zaslechl vrznutí dveří, ani se neotočil a řekl:

„Co si račte přát?“

„Jídlo a nocleh,“ řekl muž.

„Nic snazšího si přát nemůžete – za peníze, pochopitelně.“

„Večeře bude brzy?“

„Hned, párkrát se rožeň otočí a budu podávat na stůl.“

Muž si usedl ke stolu a nalil si z karafy do sklenice vodu.

Hostinský napsal na papírek pár slov, složil lístek do kostičky, dal ho chlapci a ten odběhl na radnici. Muž si ničeho nevyšiml. Nevyšiml si ani toho, že se opět během chvilky chla-

pec vrátit a hostinský si četl odpověď. Zavrtěl hlavou, krátce se zamyslel a pak přistoupil k cizinci.

„Pane, račte prominout, nemohu vás uhostit.“

Muž se na něj překvapeně podíval.

„Máte obavu, že nezaplatím? Mám peníze. Podívejte se...“

„Vy máte peníze, já nemám volný pokoj.“

„Dejte mě do stáje.“

„Nemohu, je tam plno koní.“

„Stačí mi kousek na půdě a otep slámy, po večeri se dohodneme.“

„Večeri vám dát nemohu.“

„Umírám hladu, pane! Ušel jsem dvanáct mil, zaplatím, potřebuji jíst!“

„Nic nemám.“

Muž se rozesmál. Přistoupil k ohništi.

„A tohle je co? Nebo špatně vidím a nemám čich, sakra?!“

„Tohle, to je zadáno... Zadáno pro pány formany.“

„Kolik jich je?“

„Dvanáct. Zaplatili předem.“

„Jídla je pro dvacet osob! Jsem v hospodě, mám hlad, takže zůstanu.“

„Koukejte odejít po dobrém, pane.“

Pocestný se chystal odporovat, protestovat, ale hostinský se na něho upřeně zadíval, naklonil se ke stolu a řekl: „Nic nemluvte, jmenujete se Jean Valjean. Hned, jak jsem vás uviděl, byl jste mi podezřelý. Poslal jsem kluka na radnici s dotazem, a jestli umíte číst, podívejte se, co odpověděli.“

Vzal lístek do hrubých rukou a přečetl si radniční ortel. Hezké uvítání!

„Chovám se ke každému slušně, pane Valjeane,“ řekl hostinský. „Prosím, odejděte a ne dělejte potíže.“

Chlapík si přehodil ranec přes rameno a vyšel z hospody. Šlapal hlavní ulicí a všiml si, jak na něho lidé zírají. Tichá pošta se nesla od hospody U Kříže a radnice. Lidičky se cítili ohroženi. Vedlo se mu mizerně. V zaplivané putyce se zrajícími sýry a nakládanými rybami ho nejdříve vítali přátelsky, ale pak odešel pacholek ustát si koně k Labarremu a po návratu vyzvonil, o koho se jedná, a vyhnali ho od prostřeného stolu. Zašel na okraj města k sedlákovi, stačila by mu stodola, skýva chleba, sklínka vody... Sedlákova žena dostala přesné informace a sedlák na něho chtěl poštvat dogu nebo ho rovnou zastřelit jako škodnou.

Na ulici za kostelem potkal ženu. Stěžoval si, jak je nebohý, všude odmítán. Zeptala se, zdali klepal na všechny dveře ve městě. Prý klepal. Ukázala na vrata úzké, nepěkné budovy vedle honosného paláce a ptala se: „Na ty jste také klepal?“

„Neklepal...“

„Tak vidíte, jděte a nebudete odmítnut, to vám zaručuji.“

Paní Magloirová zaslechla ve městě povídačku o nebezpečném žebrákovi, kterého vyhnal pan Labarre z hostince. Šibeničník se jistě toulá ulicemi.

„Monsignore, dneska večer se stane ve městě neštěstí, cítím to v kostech,“ řekla paní Magloirová. „Skočím pro zámečníka, říkám vám, a slečna Jana si také jistě myslí...“

„Nic si nemyslím. Co bratr činí, dobře činí.“

„Žijeme nebezpečně, ani svítlnu nemáme... Vyzbrojím se nožem. Tohle není bezpečné místo a vy, monsignore, jste zvyklý říkat hned dále.“

Vtom někdo prudce zaklepal na dveře.

„Dále,“ řekl biskup.

Dveře se otevřely dokořán. Poutník vešel, dveře za sebou nechal otevřené. Plameny z krbu osvětlovaly jeho osklivou, zanedbanou tvář. Paní Magloirová se nezmohla ani na výkřik, hned se roztrásla. Slečna Jana se přitulila k bratrovi, ten se chystal muže oslovit, ale on ho zhurta předešel.

„Pěkný večer přeji. Jmenuji se Jean Valjean, trestanec, mám za sebou devatenáct let v káznici. Mašíruju čtyři dny z Toulonu. Vyhodili mě ze dvou krčem. Sedlák na mě poštlval psa, odešel jsem do pole, že se vyspím pod hvězdami, ale na nebi nesvítala ani jediná... Bude pršet, řekl jsem si a vrátil se do města... Potkal jsem hodnou paní, povídala: ‚Jděte a zaklepejte na dveře toho domu vedle paláce, bude vám otevřeno.‘ Zaplatím, jsem unavený a hladový. Mohu zůstat?“

„Paní Magloirová,“ řekl biskup, „přidejte ještě příbor.“

„Porozuměl jste mi? Jsem trestanec, zločinec!“ Vytáhl z kapsy list papíru. „Tohle je můj průvodní list: *velmi nebezpečný člověk, devatenáct let v káznici. Pět let za krádež vloupáním, čtrnáct let za pokusy o útěk...* Všichni mě vyhodili a vy... vy mě tu necháte? Chcete mi dát najíst a nechat přespát. Máte stáj?!“

„Paní Magloirová, povlékněte v přístěnku postel.“

Nezdržovala se a šla splnit příkaz.

„Sedněte si, pane, a zahřejte se. Povečříme a potom se vyspíte v čisté a pohodlné posteli.“

Jeho ostražitý výraz ve tváři se proměnil v ohromení, pochybnost vystřídala radost, začal zmateně koktat:

„Vy mě opravdu necháte u sebe? Nevyženete mě? Říkáte mi pane, netykáte mi, neříkáte: Táhni, pse! Čekal jsem, že mě vyženete, proto jsem vám hned pověděl, kdo jsem... Najím se, dostanu postel... Devatenáct let jsem nespal v posteli... Promiňte, pane hostinský, jak se jmenujete?“

„Jsem kněz.“

„Opravdový? Nebudete ode mne chtít peníze? Já hlupák si nevšiml vaší čepičky, odpustíte, že jsem si vás spletl s hostinským. Opravdu nežadáte, abych zaplatil?“

Slečna Jana s údivem pozorovala údajně nebezpečného pobudu. Lidé vždy přehánějí!

„Kolik při sobě můžete mít, pane...“

„Sto devět franků a patnáct sou.“

„Jak dlouho trvalo, než jste ty peníze vydělal?“

„Devatenáct let.“

„Horší než otroctví!“ řekl biskup. „Paní Magloirová, dejte talíře blíže k ohni a doneste dvě svíčky navíc.“

„Hostíte mě, rozsvěcujete svíčky... A já vám nezatajil, odkud přicházím...“

„Nemusel jste nic přiznávat, toto není můj dům, ale dům Boží... A neděkujte, co máme, je vám k dispozici. Vaše jméno jsem znal dříve, než jste ho vyslovil.“

Díval se na kněze užasle. Umí snad hádat?

„Můjiv se, přáteli,“ řekl biskup vlídně. „Jste můj bratr.“
„Neuvěřitelné, pane faráři. Hlad jsem měl jako vlk v zimě, ale vaše laskavost hlad zahladila...“

„Hodně jste trpěl?“

„Nu..., rudá kazajka, koule na nohou, obojek, pryčna, zima, robota, otroctví, rány holí. Dvojitý řetěz pro nic za nic, temnice za vyřčené slovo, i nemocný v posteli s řetězem. Psi jsou na tom lépe.“

„Přicházíte ze smutných míst. Lidé mají být bratry, ale opak je pravdou.“

Paní Magloirová podala večeri, vodovou polévku s olejem, chlebem a solí, trochu slaniny, kousek skopového, říky, čerstvý sýr a hrubý žitný chléb, a ačkoli nedostala příkaz, donesla proti monsignorovu zvyku láhev starého mauveského vína na přilepšenou.

„Ke stolu!“ zvolal Myriel vesele.

Usadil muže po pravici, sestra Jana usedla po jeho levici.

Biskup se pomodlil, pak nalil polévku. Jean Valjean se hltavě pustil do jídla. Těch devatenáct let byl zvyklý sníst jídlo okamžitě a do posledního drobtu. Talíř vytřel chlebem. Olízal si prsty. Biskup se tvářil nezaжатě, slečna Jana překvapeně a kuchařka a komorná paní Magloirová soucitně.

Monsignor Lidumil popřál sestře Janě dobrou noc a doprovázel hosta do jeho pokoje.

Procházeli ložnicí biskupa v okamžiku, kdy hospodyně ukládala stříbro do skříňky v hlavách postele.

V přístěnku stála čistě povlečená postel.

„Dobře se vyspěte a ráno si dáme čerstvě nadojené mléko.“

V noci se Jean Valjean vzbudil a hlavou mu táhly myšlenky. Viděl před sebou brijský kraj, kde prožezával a klestil stromy. Do školy nechodil, matka se jmenovala Jana Mathieuvová a otec Jean Valjean, říkali mu přezdívkou Vlajean, ta vznikla stažením slov *Voilà Jean*, což znamená *Hleďme, Jan*. Rodiče zemřeli v mladém věku, starala se o ně starší sestra se sedmi dětmi na krku. Manžel sestry zemřel, nejstaršímu děcku bylo právě osm let a nejmenší mělo rok. Mládí... Pěkné mládí! Dřel ve špatně placené práci, nestačil se ani zamilovat. Vracíval se pozdě večer, hltal polévku se slaninou, srdíčka kapusty a se skloněnou hlavou předstíral, že nevidí, jak sestra dětem z polévky loví maso... Bývaly hladové jako vlčata a u selky Klaudiny se jménem matčiným zadlužovaly, aby dostaly pintu mléka, kterou stejně při rvačce rozbryndaly. Sestra nic nevěděla, tak Jean selce zaplatil. Pak nastala krutá zima. Neměl práci a zůstali doslova bez chleba. Jednou v neděli večer v pekařství Mauberta Isabeaua na Kostelním náměstí praskla skleněná výloha a pekař viděl ruku hmatající po chlebu. Honil zloděje a ten odhodil chleba, protože silně krvácel z ruky. Valjean viděl ve snu živě ten den v roce 1795 – noční vloupání a krádež! Přitížilo mu občasně pytláctví. Tváře přítomných soudců hleděly nepřátelsky, slyšel zákon: pět let káznice. Pět let za bočník chleba! Co bude s dětmi?! Zanýtovali mu za hlavou svorník železného obojku. Plakal – už ne člověk, ale pes! Tři neděle jel na káře do Toulonu, tam mu navlékli červenou kazajku. Jeho život byl vymazán, jméno odňato, stal se číslem 24 601... Zprávy z domova přicházely kusé a strašné. Sestra dřela v pařížské tiskárně, měla u sebe nejmladšího chlapce a ostatní děcka... Už nikdy je neměl vidět. Zmizela. Propadla se do světa. Ztratila se ve víru života.

Čtvrtý rok nevydržel a za pomoci přátel prochl. Při útěku nespal, nejedl a za šestatřicet hodin „svobodu“ vyfasoval tři roky navíc. Šestý rok se pokusil opět utéct, schoval se na zostavěné lodi. Bránil se strážní při zatýkání a soud mu vyměřil dalších pět let, z toho dva roky s dvojitým řetězem. Během desátého roku se, opět neúspěšně, pokusil o útěk – získal další tři roky navrch... Poslední útěk po třinácti letech trval sotva čtyři hodiny a trest – tři roky! Dohromady devatenáct let bídného života v káznici, s řetězy, obojkem a chabou stravou. Rvali se mezi sebou jako vztekli psi, stačil pohled, slovíčko – jejich psovodi, strážníci, se rádi dívali na rvačky. Zamordujte se, gauneři, nebudete nikomu chybět! Devatenáct probí těch let za rozbitou výlohu a bochník chleba patřící pekaři, panu Maubertu Isaubeauovi. Spravedlnost je mnohdy krutá děvka! Jedny přikryje závojem, i když kradou ve velkém, druhé nahání a trestá, protože nemají hotovost k proplacení špíny!

Jean Valjean přijel na galeje k výkonu trestu se strachem a odcházel necitelný. Vstoupil do káznice zoufalý, odtamtud vyšel nedůvěřivý. Jeho duši zasáhla lidská krutost. Spánek míval neklidný, sny divoké, a když nespál, táhly mu hlavou černé myšlenky... A přece si vzpomněl na lesní dělníky, na lože z mechu, kam uléhali na krátkou chvíli při jídle, které s sebou nenosil, které neměl, které nechával sestřiným dětem.

Pod ranami holí, unavený palčivým sluncem, choulil se na trestanecké pryčně. Musel se zabavit, aby se nezbláznil, což v káznici nebylo nic neobvyklého. Sestavil soud a začal soudit sám sebe. Ano, spáchal zločin, ale nebyl potřebnější sestře a jejím dětem? Nemohl pekař odpustit ubožákovi bochník chleba? Když se večer modlil, co asi říkal Pánu? Lapil jsem zloděje, Pane, nechal ho odsoudit a teď spím klidně. Pracuji u díže v pokoře a... prašivá ovečka Jean Valjean... Právo u soudu kulhalo, byl vinen, ano, ale trest byl nepřiměřený, krutý a pomstychtivý! Pekař nepatřil k učedníkům Pána, nesytit hladové. Hladové je zapotřebí vymýtit! Neměl utíkat! Možná by se dohodli...

Jean Valjean v sobě nosil spravedlivý hněv. Společnost mu jen ubližovala, lidé ho zraňovali, dostával neočekávané rány, nesetkal se s přátelským a laskavým slovem. Život se pro něj stal nesmiřitelným bojem! On byl v tom boji poražen a jedinou zbraní mu zůstala nenávist.

V Toulonu stála škola pro trestance, vedli ji mniši ignorantini. Kdo nepostrádal dobrou vůli, toho částečně naučili nezbytným vědomostem. Valjean šel do školy ve čtyřiceti, učil se číst, počítat a psát. Vzděláním se prohloubila jeho nenávist. Někdy může i osvěta a vzdělání posilovat zlo, a tak do jeho duše tryskalo hned světlo a hned tma. Je však možné, aby se lidská povaha dočista změnila a z dobrého se stal člověk zlý? Říká se, že v každém je jasný plamen, jen ho nechat rozžářit.

Jean sedával u lodního vratidla, konec řetězu měl zastrčený do kapsy, aby ho nevlácel po zemi, a zlobně pozoroval lidi. Dante před branami pekla by byl z jeho života vymazal slovo, které Boží prst napsal na čelo každého z nás: *Naděje!* Ale byl si Jean Valjean vědom svého chování? K čemu úteky, pokud stačilo vydržet a opustit káznici v termínu stanoveném soudy? Zloba ho hnala do záhuby, i když poprvé ho k útěku přiměla starost o sestru a děti... Zůstaly venku bez prostředků, ochrany a hynuly...

Nelítostné tresty otupují. Člověk se mění v plachou zvěř, většinou však v dravce. Umíněné a opakované pokusy o útěk Jeana Valjeana tak samy o sobě potvrzují, jak neblaze zákon působí na potrestané. Z klece unikal jako vlk. Pud mu našeptával: Uteč! Rozum by

řekl: Zůstaň a vydrž! Ale on jednal pudově, zvířecky a další přísné tresty ho ještě více rozdivočely.

Jean měl tak obrovskou tělesnou sílu, že se mu na galejích nikdo nevyrovnal. Když táhl lano při vytáčení vratidla, vydal za čtyři galejníky. Zvedal a nosil na zádech neskutečně těžká břemena a nahrazoval hever, kdysi zvaný orgueil. Dodnes ho v Paříži připomíná název ulice Montorgueil blízko tržnice. Kamarádi mu říkali Jan Hever. Jednou totiž opravovali balkon toulonské radnice, ode zdi se odklonila jedna z obdivovaných Pugetových karytid a málem se skácela. Jean Valjean držel karytidu na ramenu, dokud nepřišli kameníci a štukatéři. Vynikal i mrštností a šplhal po kolmých stěnách a nacházel oporu i tam, kde sotva vidíme výčnělek. Napodoboval mouchy a ptáky, dokázal se vydrápat na střechu věznice k úžasu a později i k pobavení galejníků a strážných.

Mluvil málo. K čemu slova. Lidé tolik zbytečně žvaní. Vydržel nemluvit i dny. Tehdy se mu galejníci vyhýbali a Jean Valjean se schovával do snů a představ. Často se díval k nebi, neprosil za sebe, jen za sestru, za děti, za slabé a bezbranné... Nebeská bůh za dlouhá krutá léta nevyslala jediný vzkaz. Ještě po letech cítil v ruce bochník chleba a krev stříkající na chodník, když ho pekař chytil, a on musel přiznat, že na okamžik tehdy propadl myšlence pekaře srazit... Po letech v káznici by nezaváhal. Pekař! Příčina neštěstí! Stačilo ničemu podřezat, poslat do pekla, kam patřil!

Nesmál se, snad dvakrát za celou dobu pobytu v káznici ze sebe vypravil šílený chechtot připomínající řvaní slonů.

Skutečný svět pro něho přestával existovat. Zvykl si na hole strážců, na nadávky, na špatné jídlo, chrchlání umírajících, na chrápání galejníků, na ostrý pot a zápach, na řetězy, na obojek, na rozkazy v lodi, v lomu, na stavbách, na polích... Přesto díky mnichům a učení začínal přemýšlet.

Kdyby byl napsán posudek na Jeana Valjeana, jak by asi vypadal? Za devatenáct let galejí se z neškodného faverollského dřevorubce stal obávaný toulonský trestanec. Galeje ho přetvořily, a proto byl schopen špatných činů, rychlé, neuvážené, svéhlavé a slepě pudové špatnosti jako odplaty za utrpené zlo, zločinů těžkých a promyšlených. Výhodiskem jeho myšlenek byla zášť k lidskému zákonu, která může krutě a setrvale škodit i lidskému tvorů.

Rok od roku Valjeanova duše vysychala a okorávala. K vyprahlému srdci se slzy nehodí, a proto neplakal.

Když odcházel z galejí, nedokázal si představit, že bude spát sám. Už teď mu scházely chlapské zvuky chrápání, bubny a píšťaly, plíce naplněné k prasknutí, vzlykot, řev, nadávky, živé sny stovek galejníků sedřených nelidskou prací... A budou mu chybět i strážní, pakáž využívající moci k ponižování a týrání galejníků.

Galeje! Bez roku mu vzali dvacet let života, rodinu, štěstí vykoupené hladem a nedostatkem, a přece v sobě udržel cit. Někdy se kolem něho doma děcka shlukla a přitulila se ke strýčkovi... Jak by je dokázal dnes přivinout a nezbavovat se jejich upřímného objetí! Pro maličké a sestru i kradl, ale nedokázal své blízké ochránit!

Život je jako moře. Pluješ na korábu, někdo spadne přes palubu, a loď pluje dál, nezastaví. Tonoucí se vzdaluje, jeví se na hladině jako tečka, pak zmizí i ona. Křičel a křičí – marně. Bojuje se živlem, moře řve, hází mu přes hlavu zpěněné vlny a nad hlavou mu pře-

létají ptáci, a dokonce snad i zpívají. On je sám, tuhné vysílením prosycený solí, oči slepnou, jazyk nabobtnává, tělo hoří a pomoc nikde. Člověk v konečném důsledku opravdu mnoho neznamená, je jen přírodní hříčka, drobnost ve vesmíru, v Boží zahradě!

Jak hloupě a nesmiřitelně jedná lidská společnost! Kolik už stačila zničit lidí a duší, nechala padnout zákon do vln oceánů, kde není pomoci a odvolání. Mravní zkáza postihla svatoušky neřešící lidskou bídu z pohodlnosti a lakomství! Bezbřehé moře bídy! Lidská ztemnělost, pýcha! Duše ponechaná napospas dravým živlům může zemřít i ve své nesmrtelnosti. Kdo ji vzkřísí? A kdy? A proč?

Nové křivdy bývají bolestnější než staré. Jak uslyšel, že je volný, byl oslněn myšlenkou na svobodu. Jaký bude svět? Věřil v nový život, ale iluze mu vzal žlutý průvodní list. Byl propuštěn s nálepkou galejníka – další nespravedlivý trest bez soudu. Na galejích dřel do úmoru, a co vydělal za dlouhých devatenáct let?! Sto jedenasedmdesát franků. A to ho ještě okradli podruhé, když odečetli jakési směšné srážky.

Po propuštění uviděl v Grasse před vraty továrny na destilaci pomerančových květů muže skládající balíky. Nabídl pomoc, přijali ho okamžitě. Za den platili třicet sou. Pracoval spolehlivě, vtipkoval, balíky přehazoval, jako by nic nevážily. Kolem šel četník a požádal ho o papíry. Pak si ho nechal zavolat majitel, dal mu pětadvacet sou, a že prý ho nemůže nadále zaměstnávat. Ozval se, že mu patří třicet sou, a dozvěděl se, že pro něho je odměna až dost vysoká, a nechce-li se nechat zabásnout, ať přestane otravovat a vypadne.

Okradli ho! Propuštění není svobodou! Vyjdeš z galejí a prokletí se nezbavíš, máš kvůli žlutému listu postaráno o vleklé potíže. Hned se najde tucet „spravedlivých“ soudců z lidu a přišijí ti doživotní trest – samotu, vyhnanství a opovržení!

V Grass, jako kdekoli jinde, jsi-li jednou galejník, budeš galejník do konce určených dnů. Záženu tě do kouta klece. Budeš se bránit? Skončíš znovu na galejích. Lidé bývají krutější než zvířata. Zvíře druhé uštvě, aby zahnilo hlad, člověk štvě druhého z rozmaru, z pouhé radosti nad neštěstím bližního. Odpornost je oslavována mocnými jako čin hodný následování.

Jak dlouhou dobu strávil na svobodě?

Na hodinách katedrály odbíjela druhá a Jean Valjean se probudil. Kupodivu ho probudila dobrá, pohodlná postel. Spal čtyři hodiny, jeho únava zmizela. Nebyl zvyklý na dlouhý odpočinek. „Spánek je smrt,“ říkali staří galejníci, „nespi a žij, Honzo Hevere!“

Hlavou mu zase táhly o překot myšlenky, jedna druhou potlačovala. Myslel na šest stříbrných příborů a velkou polévkovou naběračku, které na stůl kladla paní Magloirová. Kolik by za tu sadu dostal? Dvě stě franků? Dvojnásobek za devatenáct let dřiny na galejích. Odbíjela třetí, on v sobě sváděl boj a přitom se mu vracely různé myšlenky, třeba o trestanci Brevetovi, co sedával na posteli a civěl před sebe dlouhé hodiny. Žít se mu nechtělo, a zemřít nemohl. Kostkovaný vzorek Brevetovy šle se mu stále míhal před očima a nemohl se toho vidění zbavit!

Odbila čtvrtá hodina. Došel k oknu. Nebylo zamířované, vedlo do zahrady a zavřené zůstalo jen na malou petlici. Zahrada byla obehnaná nízkou zídou, která se dala přeskochit. Za plotem viděl koruny stromořadí stojícího na hlavní třídě...

Vzal batoh, střevíce zastrčil do kapsy, v ruce svíral hák od kahanu. Hák si vzal na památku. Jistý čas jím lámali galejníci kámen v horském údolí Toulonu.

Dveře biskupovy ložnice byly otevřeny. Naslouchal. Ticho. Strčil do dveří špičkou prsu, opatrně, jako kočka tlapkou. Jakási zábrana nedovolovala otevřít dveře naplno, zatlačil a zdálo se mu, že hluk musel vzbudit celý dům... Biskup zavolá stařenky, ty přivolají četníky, budou ho nahánět, chytí ho a poputuje zpátky na galeje... Dveře ale nikoho neprobudily. Postupoval opatrně, slyšel klidné biskupovo oddychování a cítil, jak mu jeho vlastní srdce hlasitě bije. Krátce si připomněl rady zkušených galejníků: hlavně se nenechat chytit. Ano, radili dobře a sami byli chyceni a zakováni do řetězů, s obojkem na krku valili oči, jako by je chytil sám ras a chystal se jim odebrat sádlo!

Zarazil se, stanul u postele dříve, než předpokládal. Stařec pokojně spal.

Valjean váhal nad propastí mezi zkázou a záchranou. Jak úzká je hranice mezi těmito dvěma slovy!

Prošel kolem postele biskupa, pozvedl železný hák od kahanu, aby vypáčil zámek skříňky za pelestí. V zámku však trčel klíč. Otevřel si, vyjmul košíček se stříbrem. Už se nestaral, jestli způsobí hluk, prošel ke dveřím, vešel do modlitebny, otevřel okno, přešel okenní rám, schoval stříbro do batohu a košíček odhodil do záhonu. Proběhl zahradou, přeskočil zídku a zmizel v temné ulici.

Monsignore Lidumil se procházel při východu slunce na zahradě, když k němu příběhla zadýchaná paní Magloirová a spustila:

„Vaše Milosti, kde je košíček se stříbrem?“

Podal prázdný košíček hospodyni.

„A stříbro?“

„Nevím, kde je.“

„Ten chlap stříbro ukradl! A je pryč!“

„Stříbro snad patřilo nám, má drahá?“

Tohle ji zmátlo. Monsignore musel vidět stejně jako ona stopy vedoucí ke sražené zídce a přítom...

„Stříbro jsem zadržovala a přítom patřilo chudým... A on byl chudás.“

„Prokristapána! Nejde o mě ani o slečnu Janu, čím ale budete jíst?“

„Nejsou cínové příbory?“

„Cín páchne a špatně se myje.“

„Pak si opatříme příbory ze železa.“

„Železo má odpornou příchut!“

Ke stolu u snídaně naservírovala paní Magloirová dřevěné příbory, i když při namáčení chleba v mléce nebyly zapotřebí. Přemítala: Monsignore přijme neznámého chlapa, zloděje, možná vraha a nepomyslí na bezpečnost! Poměje se za naše stříbrné příbory... Prý nám nepatří... Hloupost, že patří chudým! My snad nejsme chudí?!

Klepání na dveře ji vytrhlo z přemýšlení.

„Dále,“ řekl biskup.

Dveřmi prošla podivná skupina. Tři četníci s Jeanem Valjeanem.

„Vaše biskupská Milosti,“ řekl velitel četníků.

„Cože? Biskupská Milost, žádný obyčejný farář?“

„Ticho, syčáku!“

Biskup Lidumil se přiblížil ke skupince.

„To jste vy, pane? Rád vás vidím. Dal jsem vám přece i svícny a vy je tu necháte... S přibory jste mohl dostat nejméně dvě stě franků.“

Jean Valjean zkoprněl. Očekával příval obvinění a on, Milost, se nezlobí. Seslalo ho nebe jako vyslance naděje a lásky?

„Ten muž šel, jako by vlastně prchal, Milosti. Zadrželi jsme ho a on tvrdil, že stříbro mu dal starý dobrácký kněz. Takže ho máme pustit?“

„Ovšem. Pustit, a ihned.“

„Opravdu mě propouštíte?“ hlesl Jean Valjean.

„Jsi hluchý? Jistěže tě propouštíme, když to řekla Jeho Milost.“

Četníci odešli a Jean Valjean se chtěl klidit hned za nimi, ale biskup Lidumil řekl: „Než odejdete, příteli, vezměte si i ty dva svícny, prosím...“

Obě ženy sledovaly mlčky biskupovo počínání. Nemělo cenu odporovat rozhodnutí učiněnému Milostí. K čemu předměty, mamon. Copak Kristus něco vlastnil?

Převzal z rukou Lidumila svícny a tvářil se vytěšně. Už se viděl na galejích, na krku obojek, řetězy, koule u nohou, nadávky a bití, dřina v lomech, na stavbách a polích a k tomu odporná šlichta v miskách podobných psím.

„Budu mít na paměti váš slib,“ řekl klidně biskup, „použijete peněz k tomu, abyste se stal čestným a bohabojným mužem.“

Copak takový slib dal? Valjean si nepamatoval.

„Jeane Valjeane, bratře, nepatříte zlu, ale dobru. Kupuji vaši duši. Odnímám ji černým myšlenkám a zatracení a dávám ji Bohu.“

Ženy poklekly a pokřížovaly se, Valjean sklonil hlavu a pocítil ve vlasech ruku biskupa Lidumila. Už dávno, dávno ho nikdo nepohládl, naposledy sestra, když odmítl večeři a nechal ji dětem. Do očí se mu draly slzy, musel rychle odejít.

Spěchal poli, stezkami, nejedl, nepil, hnán vztekem a bezmocí ze svého osudu. A v hlavě mu hučelo, vzpomínky na mládí se hlásily, kruté vzpomínky o zbytečnosti života! Pochodoval den, a jak slunce zacházelo za obzor, konečně se posadil. Uviděl v dálce Alpy, žádné zvonice ani vesnice, jen opuštěná pláň, omamná vůně trávy a bylinek a náhle – krásný zpěv.

Malý, veselý chlapec s klíčkou se svištěm na zádech si při chůzi vyzpěvoval a vyhazoval mince do vzduchu a lapal je do dlaně. Zahlédl Jeana Valjeana, vyhodil znovu mince do výšky, ale dvoufrank nezachytil, ten se zakutálel k muži, který peníz přišlápl. Široko daleko nebyl nikdo jiný, přesto chlapec s dětskou důvěřivostí požádal o svůj dvoufrank.

„Jakpak se jmenuješ?“

„Gervác, pane.“

„Jdi pryč, maličký.“

„Je to můj penízek, pane, můj bílý penízek, moje stříbro.“

Chlapec popadl Jeana Valjeana za límec haleny, třásl jím a stále křičel, že mu má vrátit penízek. Valjean hmátl po sukovici a zařval:

„Kdo je silnější, holobrádku?! Ať už jsi v prachu!“

Chlapec utíkal, neodvážil se otočit, už nekřičel, jenom hlasitě vzlykal. Zřejmě se prvně setkal se zlem. Odkudsi z velké dálky zazněly zvony a Jean Valjean se svalil do trávy, rval ji rukama, po dlouhých devatenácti letech plakal. Okradl hošíka. Viděl sám sebe, jak dře

v lese, chlapi mu pomáhají, aby vydržel pracovní tempo, odlamují kousky chleba, nechávají ho pít z konvice šlichtu... a on! Bože!

Hnal se plání a křičel: „Gerváci, Gerváci!“ Žádná odpověď. Možná slyší, ale bojí se přijít, aby nedostal naloženo sukovicí.

Potkal kněze na koni. Ptal se po Gervácovi, takový malý chlapec se svištěm v batohu, zpěvák, ale farář nikoho nezahlédl.

„Bude z vesnice v okolí...“

„Nejspíše to bude cizí chlapec, krajem se toulá mnoho opuštěných dětí.“

Jean Valjean podal knězi dva pětifranky, pak ještě další dva.

Pomateně zvolal:

„Dejte mě zatknout, jsem zloděj.“

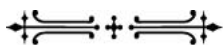
Kněz nečekal, pobídl koně a uhněl přes pláň od Jeana Valjeana. Světem bloudí tisíce bláznů a pomatených lidí. Bída plodí armádu nebezpečných bytostí! Toulají se lesy, ulicemi, přespávají ve stozích, na půdách, ve sklepích a kůlnách, v Paříži prý jsou ukryti ve velké stoce, říkají jí *Palác bídníků*.

Kráčel neznámo kam, přitahovaly ho majestátné Alpy. Znovu tedy kradl! A přece už nebyl tím starým Jeanem Valjeanem, plakal, sháněl chlapce, aby mu penízek vrátil a přidal i další... Ovšem kradl jako tupé zvíře! Nutkání minulosti bylo stále velmi silné. Už slyšel galejníky: Troubo, hlupáku, nechal jsi kluka utéct?! Udá tě, chytí tě policajti a dají do řetězů! Svědci se nenechávají! To nevíš?! Litoval jsi ho? Blázne!

Volal jméno Gervácovo v naději, že chlapec přijde zpátky a on mu vrátí penízek, jeho bílý penízek, ale marně!

Jak dlouho Jean Valjean plakal, co dělal, kam zamířil, nikdo nevěděl. Jisté bylo pouze tolik, že vozka přijíždějící z Grenoblu do Digne o třetí hodině noční zahlédl u biskupství muže. Klečel na dlažbě přede dveřmi monsignora Lidumila, jako by se modlil. Služba biskupa neměla pevný řád, přicházeli za ním lidé v každé možné hodině: Pomoc, Milosti, sli-tuj se, Lidumile, zachraň mě!

Jean Valjean se stal jiným člověkem!

Rok 1817. Tento rok nazval Ludvík XVIII. s královskou troufalostí dvaadvacátým rokem svého slavného panování. Institut vyznamenal oslavnou báseň Bruguièra de Sorsum.

Vlásenkářské závody doufaly v návrat pudru, starosta Bordeaux Lynch se pyšnil svým hrdinským činem – vydal nakvap město do rukou vévody angoulémského. Móda postihla čtyřleté až šestileté chlapečky, nosili ohromné čepice ze safiánu s klapkami na uších, které se podobaly beranicím Eskymáků. Francouzské vojsko se podle rakouského vzoru navléklo do bílého a plukům se říkalo legie. Napoleon byl na Svaté Heleně, a protože mu Anglie odepřela zelené sukno, nechával si obracet staré kabáty. Zpíval Pellegrini a tančila slečna Bigottiniová; vládl herec Potier a Odry se ještě nezjevil. Paní Saquiová vystřídala v Divadle akrobatů Foriosa tančícího na provaze. Prušáci byli ještě ve Francii. Legitimita královského rodu se upevnila, nejdříve utála ruku a potom hlavu Pleignierovi, Carbonneauovi a Tolleronovi, členům tajného spolku chystajícího atentát na panovníka.